



การพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) กลไกขับเคลื่อนประชา รัฐตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*

อรรถสิทธิ์ พานแก้ว**

ภัทรวุฒิ เฉยศิริ***

กุลชาติ ทักขไพบูลย์****

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) กลไกขับเคลื่อนประชา
รัฐตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นงานศึกษาวิจัยเพื่อสำรวจสภาพปัญหาในเชิง
โครงสร้าง บทบาท อำนาจหน้าที่ ตลอดจนการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เพื่อนำมา
วิเคราะห์และสร้างเป็นข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงและพัฒนาให้การดำเนินงานของคณะกรรมการ
หมู่บ้านมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สามารถเป็นกลไกรองรับการดำเนินงานของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
บทบาทในการสนับสนุนการขับเคลื่อนประเทศตามแนวทาง “ประชารัฐ” ที่ต้องการพลังสนับสนุน
จากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชนจากการศึกษาวิจัยพบว่า
คณะกรรมการหมู่บ้าน นับเป็นกลไกที่มีศักยภาพและความพร้อมอย่างดียิ่งในการสนับสนุนการดำเนิน
นโยบายของรัฐบาลและการขับเคลื่อนประเทศตามแนวทาง “ประชารัฐ” เนื่องจากคณะกรรมการ
หมู่บ้านมีภารกิจที่ครอบคลุมการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาหมู่บ้านใน
ทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีเวทีประชาคมหมู่บ้านที่เป็นกลไกซึ่งสามารถสะท้อนปัญหาและความ
ต้องการของประชาชนในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การดำเนินงานของ
คณะกรรมการหมู่บ้านมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมถึงปรับปรุงบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม
การเมืองที่มีความเปลี่ยนแปลง และเพื่อให้มีการบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ จึง
ควรมีการปรับปรุงบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านให้มีหน้าที่ภารกิจที่มีความชัดเจน โดยมุ่งเน้นใน
ด้านต่อไปนี้ คือ 1) การเป็นกลไกสนับสนุนการจัดทำแผนระดับอำเภอและจังหวัด 2) สนับสนุนอำเภอ
ในการเป็นกลไกไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง/ข้อพิพาทในชุมชน 3) มีบทบาทในการสนับสนุนการขับเคลื่อน
นโยบายในระดับพื้นที่ และ 4) เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานเครือข่ายและระบบอาสาสมัคร
ในระดับชุมชน

คำสำคัญ : คณะกรรมการหมู่บ้าน/ นโยบายประชารัฐ/ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง/ การบูรณาการ

* บทความนี้ปรับปรุงมาจากรายงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.): กลไกขับเคลื่อนประชารัฐตามหลัก
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เสนอต่อ มูลนิธิธรรมาภิบาล องค์กรที่จัดทำโดย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กันยายน 2560)

** คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

*** ศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

**** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา



Developmental Scheme for Village Committee Organization as an Instrument for Implementing ‘Pracharat Policy on the Basis of the Philosophy of Sufficiency Economy’

Attasit Pankaew^{*}

Pattarawut Choeisiri^{**}

Kulachart Taksapaibool^{***}

Abstract

This article stems from a research project, “Developmental Scheme for Village Committee Organization as an Instrument for Implementing ‘Pracharat Policy on the Basis of the Philosophy of Sufficiency Economy’,” and aims to; 1) explore the state of the organization as it is; and 2) find a scheme that enable the village committee to be one of the supporting and integral part for the ‘Pracharat Policy.’ It found the village committee organization, at a current state, is capable and up to the new challenge. This is because its mechanisms such as participatory policy-making process and town hall meeting scheme, which contribute to the success in village policy-making process – which could compliment the Pracharat Policy method to implement its projects in the village. However, further recommendations for the village committee organization to employ and other relevant-organizations to adjust their role in order to elevate overall effectiveness of the organization to fit its current demands, which are; 1) making the organization to resume a role in Amphoe and province policy-making process; 2) providing more authority and role in helping Amphoe Administration in the area of conflict resolution; 3) bringing the organization to be one of the mechanisms in local-level policy-making process; and 4) being a center of coordination in the area for local volunteers.

Keywords: The Village Committee Organization/ Pracharat Policy/ The Philosophy of Sufficiency Economy/ Integration

^{*} Assistant Professor, Ph.D., Political Science Faculty, Thammasat University

^{**} Researcher, Center for Local Governance Studies, Thammasat University

^{***} Researcher, Direk Jayanama Research Center, Thammasat University



บทนำ

“หมู่บ้าน” เป็นโครงสร้างการปกครองของไทยที่มีขนาดเล็กที่สุด และขณะเดียวกันก็มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด เป็นกลไกที่รองรับการดำเนินนโยบายของรัฐทั้งจากระดับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น โดยนอกจากโครงสร้างการปกครองของหมู่บ้านจะกำหนดให้มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ในการบริหารงาน “บำบัดทุกข์ บำรุงสุข” ให้กับประชาชนในหมู่บ้านแล้ว กฎหมายยังได้กำหนดให้แต่ละหมู่บ้านมี “คณะกรรมการหมู่บ้าน” (กม.) ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 28 ตรี โดยกำหนดให้หมู่บ้านหนึ่งมีคณะกรรมการหมู่บ้านคณะหนึ่ง มีหน้าที่ในการช่วยเหลือ แนะนำและให้คำปรึกษาผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนดำเนินการกิจต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด และด้วยการที่คณะกรรมการหมู่บ้านประกอบขึ้นจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้กลไกของคณะกรรมการหมู่บ้านสามารถที่จะรับทราบถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี และสามารถนำมากำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาหมู่บ้านได้ คณะกรรมการหมู่บ้านจึงถือเป็นกลไกที่มีศักยภาพรองรับการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในระดับพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมยิ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายและระเบียบซึ่งกำหนดอำนาจและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านจะได้มีการชำระปรับปรุงให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพบริบทของสังคมการเมืองแต่ละยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา แต่ก็กล่าวได้ว่าการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านในภาพรวมก็ยังคงประสบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ จำนวนมาก ในการเป็นกลไกรองรับการแก้ไขปัญหาและร่วมการผลักดันขับเคลื่อนนโยบายตามแนวทางของรัฐบาลให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ ดังเช่นที่กระทรวงมหาดไทย โดยกองปกครองท้องที่¹ กรมการปกครอง² ได้เคยสรุปไว้ถึงสาเหตุและสภาพปัญหาในการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยพบว่าสาเหตุหลักมาจาก 1) การดำเนินงานที่เป็นแบบรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจ โดยแม้กฎหมายจะได้กำหนดโครงสร้างการบริหารงานของหมู่บ้านให้ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ แต่ในทางปฏิบัติพบว่าการตัดสินใจในเรื่องสำคัญๆ ของหมู่บ้าน มักขึ้นอยู่กับเพียงดุลยพินิจของผู้ใหญ่บ้านเป็นหลักเท่านั้น 2) ปัญหาความซ้ำซ้อนของหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับหมู่บ้านที่สังกัดกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดความสับสนและซ้ำซ้อนในการปฏิบัติหน้าที่ และ 3) ปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการส่งเสริมให้หมู่บ้านเป็นหน่วยการปกครองที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากคณะกรรมการหมู่บ้านแต่เดิมไม่ได้มีการจัดตั้งหรือปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง และไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพและเกิดความต่อเนื่องเท่าที่ควร ทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านไม่มีกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ การดำเนินการส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงการมุ่งแก้ไขเฉพาะหน้าเท่านั้น

¹ ปัจจุบันเป็นสำนักบริหารการปกครองท้องที่ กรมการปกครอง

² กองปกครองท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, คู่มือการปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) (ม.ป.ท. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.), น.1-2.



ถึงแม้ว่าปัญหาหลายประการจะได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้การดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพขึ้น ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อกฎหมายต่าง ๆ และการสนับสนุนส่งเสริมจากภาครัฐ รวมตลอดถึงในด้านการปรับโครงสร้าง บทบาท และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านก็ได้มีการปรับปรุงให้มีความชัดเจนและมีความต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น แต่ด้วยสภาพกาลของสังคมการเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้ความเชื่อวรากของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผูกโยงผู้คนให้มีความแนบชิดอยู่กับเศรษฐกิจที่ผูกพันอยู่กับระบบตลาดมากขึ้น “หมู่บ้าน” ในฐานะที่เป็นหน่วยทางการเมืองและกลไกที่เชื่อมโยงกับประชาชนในระดับฐานราก จึงจำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้พร้อมรับกับความท้าทายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และคณะกรรมการหมู่บ้านต้องสามารถเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและประสานเชื่อมโยงการดำเนินงานของภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะในท้องที่หมู่บ้าน อันจะเป็นส่วนสำคัญในการช่วยเหลือสนับสนุนรัฐบาลเพื่อเดินหน้าขับเคลื่อนประเทศ อีกทั้งด้วยการที่รัฐบาลปัจจุบันมีแนวนโยบายขับเคลื่อนประเทศตามแนวทาง “ประชารัฐ” และการมุ่งสู่เป้าหมายของการเป็น “ประเทศไทย 4.0” หรือ “ไทยแลนด์ 4.0” รวมถึงการน้อมนำ “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มาเป็นหลักในการพัฒนา ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือและแรงสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ดังนั้นแล้ว การปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพกลไกการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้านจะเป็นส่วนสนับสนุนที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนตามแนวนโยบายดังกล่าว

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัย “การพัฒนาบทบาทคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) กลไกขับเคลื่อนประชารัฐตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ประกอบด้วยการศึกษาวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งปัญหาในเชิงของโครงสร้าง บทบาท อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงแนวนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล และยังได้อาศัยกรอบแนวคิดเรื่อง “การจัดทำนโยบายสาธารณะโดยกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ”¹ และแนวคิดเรื่อง “การให้ภาคประชาสังคมเข้าร่วมในการจัดบริการสาธารณะ”² เป็นแนวคิดพื้นฐานและเป็นกรอบทิศทางในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน งานวิจัยนี้ได้ใช้แบบสำรวจความคิดเห็น (Questionnaires) จำนวนทั้งสิ้น 565 ชุด เพื่อทำการสำรวจในด้านที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความเข้าใจ ความพึงพอใจ และความพร้อมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการเป็นกลไกรองรับการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาล โดยการสุ่มแบบสอบถามได้กระจายออกเป็น 4 ภูมิภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดดังกล่าวได้ใน Carcasson, M. & Sprain, L., *Key Aspects of the Deliberative Democracy Movement* (Center for Public Deliberation, Colorado State University, 2010)., Valadez, Jorge, *Deliberative Democracy, Political Legitimacy and Self Determination in Multicultural Societies* (Boulder: Westview, 2001). และ Gutmann, Amy and Dennis Thompson, *Why Deliberative Democracy?* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004).

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดดังกล่าวได้ใน John D. Clark, *Democratising Development: the Role of Voluntary Organisations* (London: Earthscan, 1991) และ David C. Korten, *Getting the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda* (West Hartford: Kumarian Press, 1990).



11 จังหวัด แบ่งเป็น 23 อำเภอ โดยชุดคำถามได้เจาะลงไปถึงกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ผู้ที่เป็นกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง 2) ผู้ที่เป็นกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ และ 3) ประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงข้อเท็จจริงและได้รับความคิดเห็นอย่างรอบด้าน

นอกจากนี้ ยังได้มีการจัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็น 2 ครั้ง โดยครั้งแรก การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สำหรับกลุ่มตัวแทนกรรมการหมู่บ้านจากแต่ละภูมิภาค ทั้งในส่วนของการกรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่ง และกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ รวมจำนวนทั้งสิ้น 27 คน และครั้งที่สอง เป็นการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในส่วนของผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับบริหารและนโยบายต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยได้มีตัวแทนจากภาครัฐ อาทิ นายอำเภอ เจ้าหน้าที่ของกรมการปกครอง ตัวแทนภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงภาควิชาการเข้าร่วมการประชุมรับฟังความคิดเห็นดังกล่าว

ในท้ายที่สุด งานศึกษาวิจัยได้มีการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งทำให้ได้รับทราบถึงข้อมูล ข้อเท็จจริง ตลอดจนความคิดเห็นต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก ครอบคลุมประเด็นคำถามใจกลางของการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย 1) ด้านโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน 2) ด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน และ 3) ด้านความพร้อมของคณะกรรมการหมู่บ้านต่อการเป็นกลไกรองรับการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลตามแนวทางประชารัฐ โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ด้านโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

ในด้านที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของคณะกรรมการหมู่บ้าน ทั้งในแง่ของที่มาองค์ประกอบ ตลอดจนบทบาทและอำนาจหน้าที่ ในภาพรวมของความคิด ความเห็น ทั้งจากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการของตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน และข้อคิดเห็นจากการประชุมรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ในระดับบริหารและนโยบาย ล้วนเห็นพ้องกันว่ากฎหมาย ระเบียบ หรือหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นกรอบกำหนดโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน มีความเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน และมีการกำหนดขอบเขตของบทบาท อำนาจหน้าที่ที่ค่อนข้างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม มีความคิดเห็นและข้อเสนอที่น่าสนใจ จากตัวแทนกรรมการหมู่บ้านหมู่บ้านถึงการเพิ่มองค์ประกอบของผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกของคณะกรรมการหมู่บ้านให้มีความครอบคลุมยังกลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น อาทิ ประชาชนชาวบ้าน ผู้ซึ่งถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ ความรู้เฉพาะ สามารถสร้างประโยชน์และถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนหมู่บ้าน หรือ ตัวแทนกลุ่มเยาวชนที่จะสามารถเป็นแกนหลักในการประสานงาน เชื่อมโยงการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านสู่กลุ่มเยาวชน วัยรุ่นหนุ่มสาว ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมกีฬา การต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น โดยการปรับเพิ่มองค์ประกอบข้างต้นนี้ อาจผลักดันให้เป็นข้อกำหนดในระเบียบกฎหมายเพื่อความเป็นรูปธรรมต่อไป



ในส่วนของจำนวนสมาชิกของผู้ที่จะมาเป็นกรรมการหมู่บ้าน แม้ว่าโดยภาพรวมจากการจัดเวทีและการสำรวจความคิดเห็นจะมีความเห็นชอบและพึงพอใจกับหลักเกณฑ์ในปัจจุบันที่กำหนดที่มาและจำนวนสมาชิก ดังที่กำหนดให้มาจาก 2 ส่วน คือผู้ที่เป็นกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง และผู้ที่เป็นกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิโดยการเลือก แต่ทั้งนี้ก็มีข้อเสนอถึงการปรับจำนวนสมาชิก กรรมการหมู่บ้านให้มีความสอดคล้องและสมดุลกับพื้นที่และขนาดประชากรของแต่ละหมู่บ้าน เนื่องจากในสภาพความเป็นจริง นอกจากแต่ละหมู่บ้านจะมีระดับความเจริญและเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันแล้ว ในแง่ของจำนวนครัวเรือนและประชากรของแต่ละหมู่บ้านก็มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก การกำหนดจำนวนและสัดส่วนของสมาชิกกรรมการหมู่บ้านจึงอาจปรับปรุงให้มีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การนำกฎเกณฑ์ ระเบียบไปบังคับใช้มีความสอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ ยังเกี่ยวเนื่องไปถึงประเด็นเรื่องการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งที่ผ่านมาค่อนข้างมีหลักเกณฑ์ที่แข็งทื่อตายตัว ในส่วนนี้จึงอาจนำข้อพิจารณาในเชิงของพื้นที่ ประชากร ตลอดจนศักยภาพของแต่ละหมู่บ้านมาร่วมเป็นเงื่อนไขในการพิจารณาจัดสรรงบประมาณให้แก่หมู่บ้านต่างๆ ต่อไป

นอกจากข้อเสนอให้มีการกำหนดจำนวน องค์ประกอบที่มีความยืดหยุ่นขึ้นแล้ว ยังมีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจทั้งจากเวทีรับความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับบริหารและนโยบาย และความคิดเห็นของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ ถึงเรื่องที่มาและองค์ประกอบของผู้ที่เป็นกรรมการหมู่บ้านที่ควรให้มีความครอบคลุมในเชิง “พื้นที่” หรือ “กลุ่ม” ในหมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านซึ่งอาจมีลักษณะของพื้นที่และการตั้งบ้านเรือนในลักษณะที่เป็น “กลุ่มบ้าน” หรือ “คุ้มบ้าน” ข้อเสนอให้มีตัวแทนของแต่ละกลุ่ม แต่ละคุ้ม มาร่วมในคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อเป็นการตอบสนองการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านให้มีความทั่วถึง ทั้งยังเป็นการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง

ในแง่มุมด้านอำนาจหน้าที่ มีข้อสังเกตในมุมมองของนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิที่มองว่าด้วยบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน ตลอดถึงฝ่ายท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นกลไกการปกครองส่วน “ท้องที่” หรือ “ภูมิภาค” ล้วนเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ของ “รัฐ” แตกต่างจากอำนาจของ “ท้องถิ่น” ที่ปัจจุบันมุ่งเน้นงานด้านการพัฒนา ขณะที่ท้องที่มุ่งเน้นงานในด้านความมั่นคง และงานต่างๆ ที่เป็นบทบาทหน้าที่ของรัฐ ในส่วนนี้ควรมีการกำหนดขอบเขตของอำนาจหน้าที่ให้มีความชัดเจน ไม่ซ้อนทับกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อีกทั้งในปัจจุบันกลไกอำนาจของรัฐเองก็มีความหลากหลายและครอบคลุมแทบจะทุกมิติ ทุกพื้นที่ ผ่านหน่วยงานของกระทรวง กรม หรือหน่วยงานราชการต่างๆ แตกต่างจากในอดีตที่กลไกอำนาจรัฐยังเข้าไปในแต่ละพื้นที่ได้ไม่ทั่วถึง จึงจำเป็นต้องอาศัยกลไกของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะกรรมการหมู่บ้านในการทำหน้าที่แทนรัฐ ในแง่นี้จึงควรมีการกำหนดขอบเขตอำนาจและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น และยิ่งด้วยสภาพปัจจุบันที่หน่วยงานต่างๆ มีกลไกในการดำเนินงานในระดับพื้นที่ที่หลากหลาย บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านเองก็ไม่ใช่ที่รู้จักเท่าที่ควร ทั้งยังถูกกลืนหายไปภายใต้โครงสร้างการบริหารงานของภาครัฐในระดับพื้นที่ที่มีความซ้ำซ้อนและซ้อนทับกันหลากหลายหน่วยงาน รวมถึงยังมีโครงสร้างการบริหารงานในระดับพื้นที่ตามแนวคิดเรื่ององค์กรชุมชนที่มีฐานรากเริ่มต้นอยู่ที่ระดับตำบล เพราะฉะนั้นแล้ว การปรับปรุงบทบาทหน้าที่ของ



คณะกรรมการหมู่บ้านให้มีความชัดเจนและมีขอบเขตที่เหมาะสม จึงเป็นแง่มุมสำคัญในการจะช่วยยกระดับการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในเชิงของโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ คือในแง่อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านที่กฎหมายได้กำหนดให้มีลักษณะเป็น “ที่ปรึกษา” ของผู้ใหญ่บ้าน ส่วนนี้สะท้อนถึงโครงสร้างอำนาจของหมู่บ้านที่ยังเป็น “อำนาจเชิงเดี่ยว” นั่นคืออำนาจอยู่ที่ตัวผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก ถึงแม้ว่าในทางปฏิบัติ คณะกรรมการหมู่บ้านอาจจะมีส่วนร่วมในกิจการงานบริหารของหมู่บ้านร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน แต่ในทางกฎหมายยังคงไม่มีความชัดเจนและไม่มีสภาพบังคับ มีลักษณะการดำเนินงานคล้ายกับ “จิตอาสา” เสียมากกว่า ดังนั้นแล้วแนวทางการแก้ไขปรับปรุงจึงควรกำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเกี่ยวโยงไปถึงการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานในหมู่บ้านที่ต้องปรับเปลี่ยนจากลักษณะของอำนาจเชิงเดี่ยวที่ผูกติดอยู่กับตัวผู้ใหญ่บ้าน มาเป็นลักษณะของการใช้อำนาจร่วมกันในรูปของคณะกรรมการ

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายประเด็นที่น่าสนใจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับด้านโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน อาทิ ในประเด็นข้อคำนึงถึงเรื่องลักษณะเฉพาะ หรือ “อัตลักษณ์” ของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งบางหมู่บ้านอาจมีวิถีวัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง บางหมู่บ้าน อย่างเช่นหมู่บ้านชาวเขาที่อาจมีโครงสร้างทางการปกครองของชนเผ่า มีธรรมเนียมของชนเผ่าที่มีประสิทธิภาพในการบังคับใช้จริงมากกว่าระเบียบกฎหมายที่บังคับจากภาครัฐเสียด้วยซ้ำ ในส่วนนี้การออกแบบโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองดูแลหมู่บ้านจึงควรมีความยืดหยุ่น และคำนึงถึงประเด็นแวดล้อมต่างๆ ร่วมด้วย

ด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน

ในแง่มุมด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่มีประเด็นถกเถียงกันหลากหลาย เนื่องจากด้วยโครงสร้างการปกครองของหมู่บ้านและการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน มีความเกี่ยวโยงกับกลไกการบริหารราชการแผ่นดินทั้งในลักษณะ “แนวดิ่ง” และ “แนวนราบ” คือนอกจากจะเป็นโครงสร้างการปกครองพื้นที่ในระดับเล็กที่สุด คือในระดับของหมู่บ้าน อยู่ภายใต้การกำกับควบคุมในระดับอำเภอและจังหวัด หมู่บ้านยังเป็นหน่วยทางการปกครองที่มีบทบาทในการประสานเชื่อมโยงกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาสังคม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยแม้ว่าข้อมูลจากการเก็บสำรวจความคิดเห็น ตลอดถึงการรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากเวทีต่าง ๆ จะชี้ให้เห็นว่าในภาพรวมทั่วไปแล้ว หมู่บ้านและกรรมการหมู่บ้านมีความพร้อมรองรับการขับเคลื่อนนโยบายตามแนวทางของรัฐบาลและแนวนโยบายต่าง ๆ ที่ลงมาจากส่วนกลาง แต่ก็ยังคงมีปัญหาหรืออุปสรรคหลายประการ ที่ส่งผลให้การดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านไม่เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่

ปัญหาสำคัญหนึ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากการออกแบบโครงสร้างและการดำเนินงานของภาครัฐเอง ที่หน่วยราชการต่าง ๆ ไม่ส่งมอบอำนาจหน้าที่การดำเนินงานให้มาผ่านกลไกของคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่กลับเลือกที่จะจัดตั้งหน่วยงานหรือคณะกรรมการของตนเองขึ้นมาใหม่ ส่งผลให้การปฏิบัติงานในพื้นที่มีความซ้ำซ้อนไม่เป็นเอกภาพ และยังเป็นการสิ้นเปลืองทั้งงบประมาณ เวลา และบุคลากร



ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้กลไกการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องมาจากปัญหาในเรื่องของการขาดความรู้ความเข้าใจ ในเชิงเนื้อหาของแนวนโยบายที่มีการผลักดันผ่านกลไกของคณะกรรมการหมู่บ้าน เช่น การส่งเสริมการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่หมู่บ้านบางแห่งยังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ลุ่มลึกเพียงพอต่อการนำไปดำเนินการให้เกิดสัมฤทธิ์ผล เป็นต้น นอกจากนี้ในเชิงความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาของแนวนโยบายที่ลงไปสู่แต่ละหมู่บ้าน ปัญหาการขาดความรู้ในการจัดทำแผนการดำเนินงานในระดับหมู่บ้านก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ต่อเนื่องไปถึงการขาดการมองภาพรวมหรือภาพในระยะยาวในการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำให้หลายครั้งปรากฏเป็นความไม่ต่อเนื่องของแผนการดำเนินงาน อีกทั้งการจัดทำแผนการดำเนินงานที่ผ่านมา มักเอา “งบประมาณ” หรือ “ทุน” เป็นตัวตั้ง ทำให้การดำเนินงานถูกกำหนดขึ้นโดยงบประมาณหรือเงินทุน ไม่ได้สร้างแผนการดำเนินงานขึ้นจากความต้องการของประชาชนในหมู่บ้านเป็นหลัก

ปัญหาในเชิงเทคนิค ได้แก่ เรื่องข้อจำกัดเกี่ยวข้องกับการจัดทำเอกสารก็เป็นอีกปัญหาที่พบเจอทั่วไป ในหลายกรณีพบว่าเอกสารสำคัญที่คณะกรรมการหมู่บ้านจำเป็นต้องดำเนินการจัดทำ แต่สมาชิกในคณะกรรมการหมู่บ้านไม่มีบุคลากรที่สามารถดำเนินการจัดทำได้ สอดคล้องกับความคิดเห็นจากเวทีของตัวแทนกรรมการหมู่บ้านที่สะท้อนปัญหาเรื่องการขาดความรู้ในการจัดทำเอกสารราชการ การเขียนโครงการ รวมถึงความเข้าใจในกระบวนการทำงาน ระเบียบ ข้อกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงมีข้อเสนอถึงการจัดให้มีการอบรม ให้ความรู้ในเรื่องการเขียนหนังสือราชการ การจัดทำโครงการ เพื่อให้คณะกรรมการหมู่บ้านสามารถจัดทำเอกสารต่างๆ ได้ด้วยตนเอง รวมถึงการจัดอบรมให้ความรู้ในเรื่องการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงาน เช่น E-mail, Facebook, Line ตลอดจนโปรแกรมสำนักงานและสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในเชิงเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น เป็นภาพรวมที่สะท้อนในด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งยังคงมีปัญหา อุปสรรคทั้งในเชิงเทคนิคการดำเนินงาน ในเชิงความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาของแนวนโยบายที่ต้องดำเนินงาน ตลอดไปถึงเรื่องความซ้ำซ้อนอันเกี่ยวข้องกับการออกแบบโครงสร้างการดำเนินงานภาครัฐในภาพรวม อย่างไรก็ตาม ในส่วนของปัญหาความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่มีการดำเนินการในระดับพื้นที่ ชุมชน หรือหมู่บ้าน ทางรัฐบาลของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2560 เรื่อง “การจัดระเบียบการบริหารจัดการหมู่บ้านโดยกลไกคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เพื่อให้เกิดเอกภาพและบูรณาการตามแนวทางประชารัฐ” ซึ่งจะเป็นการลดการดำเนินงานที่ซ้ำซ้อนระหว่างหน่วยงาน ลดการสิ้นเปลืองเวลาและงบประมาณในการดำเนินงาน โดยอาศัยกลไกของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบและประสานงานหลัก

ด้านความพร้อมต่อการเป็นกลไกรองรับการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลตามแนวทางประชารัฐตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาวิจัยพบว่า โดยภาพรวมคณะกรรมการหมู่บ้านมีความพร้อม ความเชื่อมั่น และมีศักยภาพเพียงพอที่จะเป็นกลไกรองรับการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาล และการรองรับการขับเคลื่อนประชารัฐตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยความพร้อมดังกล่าวครอบคลุมในทุก



กระบวนการดำเนินงาน ทั้งการประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้าน/ชุมชน การรับฟังความคิดเห็นผ่าน การทำประชาคมในหมู่บ้าน/ชุมชน การเขียนโครงการ การดำเนินงานจนไปสู่การอนุมัติโครงการ ตลอดจนในแง่ของการบูรณาการการดำเนินงานเพื่อไปสู่ความเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้กลไกของคณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ พบว่าคณะกรรมการหมู่บ้านหลายแห่งยังมีความต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติมจากภาครัฐ โดยเฉพาะในเชิงเทคนิคและความรู้ที่จำเป็นต่อการดำเนินงาน เนื่องจากหมู่บ้านหลายแห่งมีข้อจำกัด ในการดำเนินงานที่จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในการช่วยดำเนินงานบางอย่าง อาทิ วิศวกร ทำหน้าที่เขียนแบบ ออกแบบและรับรองแปลนของโครงการก่อสร้างต่าง ๆ ทั้งยังเพื่อให้ เป็นไปตามข้อบังคับทางกฎหมาย ซึ่งที่ผ่านมาหลายหมู่บ้านหรือชุมชนมักใช้วิธีการ คือ 1) ให้บุคลากร ของเทศบาลเป็นผู้ออกแบบและรับรองแปลนโครงการ หรือ 2) ว่าจ้างเอกชนดำเนินการแทน เป็นต้น ดังนั้นแล้ว ในส่วนนี้ภาครัฐจึงสามารถเข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ เฉพาะทางที่จำเป็นต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน

อีกข้อเสนอหนึ่งที่สำคัญ เพื่อให้การดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นไปอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ ภาครัฐควรจัดทำ “คู่มือ” การปฏิบัติงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่มี รายละเอียดต่างๆ ที่ชัดเจน พร้อมทั้งมีตัวอย่างหรือแบบโครง (template) ในขั้นตอนต่างๆ ของการ ดำเนินโครงการ เช่น ขั้นตอนการขออนุมัติโครงการ แนวทางในการรายงานผลการดำเนินโครงการ เป็นต้น เนื่องจากที่ผ่านมาคณะกรรมการหมู่บ้านบางแห่งยังคงประสบปัญหาในแง่การขาดความรู้ ความเข้าใจเพียงพอในการดำเนินโครงการ โดยเฉพาะในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำเอกสาร ซึ่งการ จัดทำคู่มือและแบบโครงที่มีความชัดเจนจะช่วยลดปัญหาดังกล่าว พร้อมช่วยให้การดำเนินงานตาม ภารกิจและหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านโดยภาพรวมเป็นไปอย่างราบรื่นและสอดคล้องเป็น ทิศทางเดียวกัน

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

จากข้อสรุปในงานศึกษาวิจัยข้างต้น งานศึกษาวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะต่อการการพัฒนา บทบาทคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อรองรับการเป็นกลไกขับเคลื่อนประชารัฐตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

เชิงหลักการและแนวคิด

ยิ่งสังคมมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นเท่าไร กลไกการบริหารและดำเนินงานของ ภาครัฐก็ควรจะยิ่งมีความซับซ้อนมากขึ้นเป็นเงาตามตัว บทบาทภารกิจและอำนาจหน้าที่ถูกกระจายจาก รัฐบาลส่วนกลาง ผ่านทางกระทรวง กรม รวมถึงหน่วยงานราชการภายใต้การบังคับบัญชาตลอดจน เป็นลำดับ ครอบคลุมบทบาทภารกิจเกี่ยวข้องกับสังคมและวิถีชีวิตของประชาชนในแทบทุกด้าน ยังมี นับถึงบรรดาหน่วยงานหรือกลไกการปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นในแต่ละเขตการปกครองที่ ขยายตัวพร้อมกับกระแสการกระจายอำนาจที่หลั่งไหลสู่ทั่วทุกหัวระแหง

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการขยายบทบาทและอำนาจ หน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ นั่นก็คือปัญหาเรื่องความซ้ำซ้อนของหน่วยงานหรือกลไกการดำเนินงาน ต่างๆ ทั้งในเชิงบทบาทภารกิจและในเชิงพื้นที่ ซึ่งที่ผ่านมาเมื่อภาครัฐหรือหน่วยงานราชการที่ต้องการ ลงไปดำเนินงานในพื้นที่ใดก็มักที่จะจัดตั้งกลไกการดำเนินงานภายใต้สังกัดหน่วยงานของตนขึ้น โดย



มิได้คำนึงว่าในพื้นที่ที่ลงไปปฏิบัติงานนั้นมีหน่วยงานหรือกลไกของภาคส่วนอื่นๆ ดำเนินการอยู่ก่อนแล้วหรือไม่ ยิ่งโดยเฉพาะในระดับพื้นที่ซึ่งถือเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดอย่างเช่นหมู่บ้าน กลับมีกลไกการดำเนินงานของภาครัฐจำนวนมาก ที่ต่างก็ขึ้นต่อกระทรวง กรม หรือหน่วยงานที่แตกต่างหลากหลาย ปัญหาดังกล่าวนอกจากจะส่งผลให้เกิดการสิ้นเปลืองทั้งงบประมาณ เวลา และบุคลากรแล้ว ยังมีส่วนทำให้การดำเนินงานของภาครัฐเองขาดความเป็นเอกภาพ และนำไปสู่การขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานในที่สุด

ดังนั้นแล้ว การปรับปรุงและพัฒนากลไกการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างความชัดเจนในขอบข่ายภารกิจและอำนาจหน้าที่ที่รับผิดชอบ โดยที่คณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งถือเป็นเครื่องมือหนึ่งของโครงสร้างการปกครองในส่วนภูมิภาคหรือการปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมุ่งเน้นลักษณะงานที่เป็นภารกิจของการดำเนินงานของ “ภาครัฐ” แตกต่างจากงานของ “ท้องถิ่น” ที่ปัจจุบันมุ่งเน้นไปที่ด้านการพัฒนาเป็นแม่ข่ายหลัก นั้นเพราะด้วยแนวคิดในการจัดตั้งกลไกการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นมีความแตกต่างกันในพื้นฐาน กล่าวคือขณะที่ส่วนท้องถิ่นมาจากพื้นฐานของการเลือกตั้งของประชาชนในเขตท้องถิ่น และมุ่งทำงานตอบสนองต่อฐานเสียงคะแนนนิยมในเขตพื้นที่ ขณะที่ส่วนภูมิภาค ถึงแม้บางโครงสร้างการปกครองจะถูกกำหนดให้มาจากการเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่เช่นเดียวกัน ทว่าบทบาทภารกิจหรือการใช้อำนาจหน้าที่เป็นลักษณะงานที่เรียกได้ว่าทำแทน “รัฐ” เป็นหลัก วิธีคิด มุมมองต่อผลประโยชน์ระหว่างรัฐและท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกัน ดังนั้นแล้ว อำนาจหน้าที่และบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านจึงควรมุ่งเน้นไปที่ภารกิจอันเป็นการรองรับและสนับสนุนงานในส่วนของการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นสำคัญ

การเป็นกลไกรองรับและสนับสนุนการดำเนินงานในส่วนภูมิภาคหรือท้องถิ่น ภายใต้ขอบข่ายที่เอื้อให้คณะกรรมการหมู่บ้านสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีขนาดภารกิจและอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมกับขนาดโครงสร้างของคณะกรรมการหมู่บ้านเอง ไม่กว้างขวางหรือใหญ่โตจนเกินไป หากแต่ต้องมีความชัดเจนและอยู่ในขอบข่ายศักยภาพที่สามารถรองรับได้ ภารกิจและอำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมกับคณะกรรมการหมู่บ้านจึงควรมุ่งไปที่การเป็นกลไกรองรับและสนับสนุนการดำเนินงานของส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นอำเภอหรือจังหวัดในการดำเนินงานในระดับท้องที่หมู่บ้าน สนับสนุนงานของอำเภอและจังหวัดในด้านการจัดทำแผน โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลต่างๆ ของหมู่บ้านและประชาชนในพื้นที่ ทำหน้าที่ในการสะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยอาศัยเครื่องมือที่สำคัญอย่าง เวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อรวบรวมและส่งต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนในหมู่บ้านไปยังภาครัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

เชิงบทบาทและหน้าที่

สิ่งเกี่ยวเนื่องสำคัญประการหนึ่งกับการปรับปรุงโครงสร้างบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน นั่นคือในส่วนของการทำหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่นอกจากจะต้องมีความชัดเจนสะท้อนแนวคิด หลักการ และความสำคัญในการดำรงอยู่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อเป็นกลไกรองรับและสนับสนุนการดำเนินงานของภาครัฐส่วนกลางและส่วนภูมิภาค อาทิ อำเภอและจังหวัด ในขอบเขตท้องที่หมู่บ้านแล้ว ลักษณะของภารกิจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านเองก็ควรมีความสอดคล้องเหมาะสมกับโครงสร้าง ขนาด และศักยภาพ เพื่อที่จะทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างเต็มที่ และที่สำคัญคือต้องมีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทการเมืองการ



ปกครองและการบริหารงานของส่วนราชการที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยหน้าที่ภารกิจหลักที่คณะกรรมการหมู่บ้านควรมุ่งเน้น ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่

1) การเป็นกลไกสนับสนุนการจัดทำแผนระดับอำเภอและจังหวัด

ด้วยบทบาทและอำนาจหน้าที่เดิมได้กำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ในการบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน ทั้งในกรณีที่หมู่บ้านมีแผนอยู่แล้ว โดยให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ประชุมปรึกษาหารือ เพื่อรวบรวมแผนต่างๆ ให้เป็นแผนเดียวกัน หรือการร่วมกับประชาชนในหมู่บ้านจัดทำแผนขึ้นใหม่ ในกรณีที่หมู่บ้านนั้น ๆ ยังไม่มีแผนพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งที่ผ่านมา แม้ว่าคณะกรรมการหมู่บ้านจะสามารถจะดำเนินการดำเนินงานในส่วนนี้ได้ แต่ก็ยังคงมีปัญหาอุปสรรคบางประการ เช่น ในเรื่องของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผน ความเข้าใจในข้อกำหนดหรือระเบียบต่าง ๆ หรือกระทั่งการจัดทำเอกสารราชการ เป็นต้น อีกทั้งด้วยการเป็นแผนพัฒนาที่จัดทำขึ้นสำหรับหมู่บ้าน เป็นการเฉพาะ ทำให้อาจขาดซึ่งความผานเชื่อมโยงกับชุมชนในภาพรวม ดังนั้นแล้วเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานในด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผน จึงควรมีการปรับปรุงบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านให้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับการจัดทำแผนของส่วนกลางในอำเภอหรือจังหวัด โดยที่คณะกรรมการหมู่บ้านมีฐานะเป็นกลไกสนับสนุนการจัดทำแผนดังกล่าว

การเป็นกลไกสนับสนุนการจัดทำแผนในระดับอำเภอหรือจังหวัด คณะกรรมการหมู่บ้านสามารถมีส่วนช่วยในการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำแผนในเชิงพื้นที่ กล่าวคือ เป็นกลไกหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านและประชาชนในพื้นที่ อาศัยสายสัมพันธ์ความใกล้ชิดของประชาชนในชุมชนและกลไกการดำเนินการมีส่วนร่วม อย่างเช่น การจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน เป็นต้น เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาและความต้องการของประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อส่งต่อไปยังอำเภอ จังหวัด หรือหน่วยงานเกี่ยวข้องที่รับผิดชอบ

นอกจากการจัดทำแผนในระดับอำเภอและจังหวัดซึ่งเป็นโครงสร้างการปกครองในส่วนภูมิภาคแล้ว คณะกรรมการหมู่บ้านอาจมีบทบาทร่วมในการจัดทำแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับตำบล คือองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ที่หมู่บ้านนั้น ๆ ตั้งอยู่ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านอาจอยู่ในบทบาทของผู้ให้ความเห็นต่อแผนเพื่อให้ท้องถิ่นนำไปประกอบการพิจารณา กล่าวคือ เมื่อองค์การบริหารส่วนตำบลมีการดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาแล้วเสร็จ ให้ส่งแผนดังกล่าวมายังคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านทำความเข้าใจต่อแผนดังกล่าว และส่งกลับไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อประกอบการพิจารณาในการผลักดันบังคับใช้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ จากแนวคิดข้างต้น ได้นำไปสู่ข้อเสนอแนะในเชิงหลักการที่จะพัฒนาคณะกรรมการหมู่บ้านให้เป็นหน่วยในการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานทั้งหมดในพื้นที่ การจัดทำแผนหมู่บ้าน การให้การสนับสนุนเรื่องข้อมูลต่างๆ เพื่อการจัดทำแผนในระดับอำเภอและจังหวัดต่อไป

รูปแบบการดำเนินการ หน่วยงานในระดับอำเภอ และจังหวัดจะดำเนินการออกแบบชุดการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่เพื่อให้คณะกรรมการหมู่บ้าน³ สามารถดำเนินการสำรวจข้อมูล

³ ในส่วนนี้สามารถดำเนินการโดยรูปแบบคณะทำงานที่มีอยู่เดิมที่ปรากฏในระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2551 ข้อ 32(2) ได้แก่ คณะทำงานด้านแผนพัฒนาหมู่บ้าน มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านประสานการจัดทำโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านกับคณะทำงานด้านต่างๆ



ดังกล่าว ประกอบการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ และส่งต่อข้อมูลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อำเภอ หรือ จังหวัดเพื่อจัดทำแผนพัฒนาในระดับต่อไป

2) สนับสนุนอำเภอในการเป็นกลไกไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง/ข้อพิพาทในชุมชน

ตามที่ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของ คณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ.2530 ได้กำหนดให้อำนาจหน้าที่แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในการ ประณีประนอมข้อพิพาท ในระดับหมู่บ้านทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาประเภทที่ยอมความกันได้ ซึ่งถือเป็นช่องทางและกลไกสำคัญในการช่วยระงับและบรรเทาปัญหาความขัดแย้ง ลดจำนวนคดีที่จะเข้าสู่ กระบวนการยุติธรรมและคดีที่ขึ้นสู่ศาล แต่ทว่าที่ผ่านมาช่องทางและกลไกดังกล่าว ไม่ได้ถูกนำมาใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากในทางปฏิบัติ มีปัจจัยเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น ลักษณะของข้อขัดแย้ง/ข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ระดับความรุนแรงของขัดแย้ง/ข้อพิพาท อีกทั้งช่องทาง และกลไกการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง/ข้อพิพาทในระดับหมู่บ้านจะประสบความสำเร็จหรือเป็นช่องทาง ที่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนในหมู่บ้านหรือไม่นั้น มักขึ้นอยู่กับตัวบุคคลคือตัวผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก ซึ่งหากผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำที่มีบารมี มีอำนาจ หรือเป็นที่เชื่อถ้อยยอมรับจากประชาชนในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะเป็นผู้มีบทบาทหลักในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง/ข้อพิพาท ซึ่งลักษณะของการไกล่เกลี่ยดังกล่าวก็ดูจะไม่เป็นทางการนัก

ขณะที่กระบวนการไกล่เกลี่ยในลักษณะที่เป็นทางการ ในปัจจุบันมีหน่วยงานต่างๆ จำนวน มากที่มีอำนาจหน้าที่ในการประณีประนอมหรือไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในลักษณะที่คล้ายคลึงกับอำนาจ หน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน และต่างก็กระจายอยู่ในทุกพื้นที่จนกล่าวได้ว่าแทบจะทับซ้อนกับ คณะกรรมการหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม หรือแม้แต่ ช่องทางศาล ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมเองก็มีขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยหรือประณีประนอมยอมความ อยู่ด้วย ในแง่นี้จึงยังเป็นการลดความชัดเจนต่อบทบาทหน้าที่ในด้านดังกล่าวของคณะกรรมการ หมู่บ้านอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และให้กลไกการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง/ ข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้านสามารถถูกนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ “อำเภอ” ควรเป็นผู้มี บทบาทหลักในการไกล่เกลี่ย เพื่อให้การดำเนินงานมีความชัดเจน เป็นทางการ ทำให้หน่วยงานทาง ปกครองเป็นช่องทางที่ประชาชนให้การเชื่อถ้อยยอมรับ และใช้เป็นช่องทางหลักในการดำเนินการไกล่ เกลี่ยหรือประณีประนอมความขัดแย้ง/ข้อพิพาท ขณะที่คณะกรรมการหมู่บ้านมีบทบาทในการ สนับสนุนการดำเนินงานของอำเภออีกทอดหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ การเป็นหน่วยงานเบื้องต้นในการระงับข้อพิพาท หรือประณีประนอมข้อ พิพาทนั้น ควรเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่าง 2 หน่วยงานในพื้นที่ ซึ่งรูปแบบเดิมจะเป็นการที่ คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการ จากนั้นจึงรายงานผลให้นายอำเภอทราบ ส่วนการทำงานของกรม คู่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เป็นการจัดตั้งศูนย์ฯ ก็จะมีทั้งเจ้าหน้าที่ และอาสาสมัครดำเนินการร่วมกัน มีองค์ความรู้ด้านกฎหมายต่าง ๆ ที่สามารถเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งหากมีการดำเนินการ ร่วมกันโดยนำจุดเด่นของคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งสามารถเข้าถึงคนในชุมชนได้ทั่วถึง และองค์ความรู้



ด้านกฎหมายจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ก็จะทำให้การดำเนินการดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น

รูปแบบการดำเนินการ ประสานงานระหว่างหน่วยงานทั้งสองในพื้นที่เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ และข้อมูลระหว่างกัน หากมีกรณีข้อพิพาทหรือการประนีประนอมในพื้นที่ ทั้งสองหน่วยงานต้องดำเนินการร่วมกัน และจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินการส่งนายอำเภอ หรือหน่วยงานต้นสังกัดต่อไป

3) มีบทบาทในการสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายในระดับพื้นที่

ในฐานะที่เป็นโครงสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่นหรือส่วนภูมิภาค คณะกรรมการหมู่บ้านต้องมุ่งเน้นบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายในระดับพื้นที่ ซึ่งก็คือหมู่บ้าน เนื่องจากเมื่อรัฐบาลหรือหน่วยงานในส่วนกลางมีนโยบายใดออกมาก็ตาม จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนและสังคมทุกภาคส่วนเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนนโยบายให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย คณะกรรมการหมู่บ้านมีโครงสร้างหน่วยงานที่สามารถรองรับการดำเนินงานครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งในเรื่องของความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม หรือในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีเวทีประชาคมที่สามารถรวบรวมความคิด ความเห็นของประชาชนในหมู่บ้านได้อย่างทั่วถึง จึงต้องเป็นผู้มีบทบาทหลักในการสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายในระดับพื้นที่

นอกจากโครงสร้างหน่วยงานที่ครอบคลุมการดำเนินงานทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านแล้ว คณะกรรมการหมู่บ้านยังเป็นกลไกศูนย์กลางในการเชื่อมโยงผู้คนในหมู่บ้าน ซึ่งมีหลากหลายวัย หลายสาขาอาชีพ และหลายคนเป็นผู้มีความรู้ ประสบการณ์ บางคนเป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” ที่สามารถนำเอาความรู้และประสบการณ์ของตนมาช่วยในการพัฒนาหมู่บ้าน และเผยแพร่ให้ความรู้ให้แก่สมาชิกคนอื่นๆ ของหมู่บ้าน ในส่วนนี้ย่อมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงานส่วนกลาง อาทิ การขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่จำต้องอาศัยผู้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลุ่มลึกเพียงพอในการช่วยผลักดันขับเคลื่อน เพื่อให้แนวนโยบายเกิดผลสำเร็จเป็นรูปธรรม หรือกระทั่งในปัจจุบันตามที่รัฐบาลได้มีแนวนโยบายการพัฒนาตามแนวทางประชารัฐ อันจำต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงประชาชนที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมกัน คณะกรรมการหมู่บ้านจึงนับได้ว่าเป็นกลไกที่มีศักยภาพและมีความเหมาะสมที่สุดที่จะเป็นกำลังหลักในการรองรับต่อหน้าที่ภารกิจดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวนี้ ควรมอบหมายให้คณะกรรมการหมู่บ้าน เครือข่ายอาสาสมัครที่ได้รับมอบหมายการดำเนินงานในพื้นที่จากหน่วยงานภาครัฐ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครแรงงาน อาสาสมัครคุมประพฤติ เป็นต้น ดำเนินการขับเคลื่อนโครงการ/นโยบายต่าง ๆ แต่การดำเนินการดังกล่าวนี้ จะต้องผ่านการสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงข้อมูลระหว่างอาสาสมัครของทุกหน่วยงานในพื้นที่

รูปแบบการดำเนินการ สร้างฐานข้อมูลร่วมกับระหว่างทุกหน่วยงานอาสาสมัครในพื้นที่ และคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่มีโครงการ นโยบายพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้การสนับสนุนการดำเนินการดังกล่าวเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม และไม่เกิดความซ้ำซ้อนในการดำเนินโครงการ รวมไปถึงการกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้องจัดส่งแผนพัฒนาพื้นที่มายังคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อเกิดความเข้าใจ รับทราบแนวทางการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นต่อไป



4) เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานเครือข่ายและระบบอาสาสมัครในระดับชุมชน

จากปัญหาในปัจจุบันที่หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ นิยมสร้างกลไกการดำเนินงานในระดับพื้นที่เป็นของตนเอง โดยหลายกลไกที่จัดตั้งขึ้นเหล่านั้น ต่างก็มีหน้าที่ภารกิจที่มีความคล้ายคลึงหรือซ้ำซ้อนกัน ส่งผลทำให้เป็นการการสิ้นเปลืองทั้งงบประมาณ เวลา รวมถึงกำลังคน ทั้งที่ในทางปฏิบัติหลายหน้าที่ภารกิจสามารถอาศัยกลไกการดำเนินงานที่มีอยู่แต่เดิม เพียงแต่ให้มีการบูรณาการการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานให้เกิดประสิทธิภาพ แทนที่จะจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบขึ้นมาใหม่ สอดคล้องกับในมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2560 เรื่อง “การจัดระเบียบการบริหารจัดการหมู่บ้านโดยกลไกคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เพื่อให้เกิดเอกภาพและบูรณาการตามแนวทางพระราชรัฐ” ที่ให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นกลไกรับผิดชอบและประสานงานหลักในการดำเนินงานใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน

เพราะฉะนั้น คณะกรรมการหมู่บ้านจึงควรต้องมียุทธศาสตร์ที่เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงาน ไม่ว่าจะเป็นระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่หมู่บ้าน เครือข่ายภาคสังคม องค์กรเอ็นจีโอ ตลอดจนภาคเอกชนต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านได้รับรู้รับทราบ รวมถึงมีข้อมูลของทุกหน่วยงานหรือเครือข่าย และนอกจากจะเพื่อเป็นการลดบรรเทาปัญหาความซ้ำซ้อนในแง่หน้าที่ภารกิจของแต่ละหน่วยงานแล้ว กลไกการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านยังสามารถเชื่อมโยงสู่ประชาชน เช่น ผ่านทางการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน เป็นต้น ทำให้หน่วยงานหรือเครือข่ายที่จะเข้ามาดำเนินงานในพื้นที่หมู่บ้าน จำต้องได้รับความเห็นชอบและยินยอมจากประชาชนในหมู่บ้านเสียก่อน หรือกระทั่งการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานของหน่วยงานหรือเครือข่ายต่าง ๆ ก็สามารถสะท้อนผ่านช่องทางของคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำไปสู่การวางแผนหรือดำเนินการต่อไป

ข้อเสนอแนะ หน่วยงานอาสาสมัคร ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาต่างๆ ที่ จะเข้ามาทำกิจกรรมในพื้นที่ จะต้องแจ้งรายละเอียดการดำเนินโครงการ แนวทางการพัฒนาให้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อรับรู้รับทราบ และดำเนินการหารือร่วม อันจะนำไปสู่การกำหนดกลุ่มเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน

รูปแบบการดำเนินการ สร้างศูนย์กลางการประสานงานเครือข่ายและระบบอาสาสมัครในระดับชุมชน โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นหน่วยงานหลักในการจัดเก็บข้อมูล ติดตามประสานงาน รวบรวมข้อมูลโครงการ แนวโน้มความต้องการในการพัฒนาพื้นที่สำหรับหน่วยงาน ภาคส่วนต่าง ๆ ที่ จะเข้ามาพัฒนาพื้นที่ต่อไป

บรรณานุกรม

- กองปกครองท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (ม.ป.ป.). **คู่มือการปฏิบัติงานของ คณะกรรมการ หมู่บ้าน (กม.)**. ม.ป.ท.: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- Carcasson, M. & Sprain, L. (2010). **Key Aspects of the Deliberative Democracy Movement**. Center for Public Deliberation, Colorado State University.



- Clark, John D. (1991). **Democratising Development: the Role of Voluntary Organisations**. London: Earthscan.
- Gutmann, Amy and Dennis Thompson. (2004). **Why Deliberative Democracy?**. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Korten, David C. (1990). **Getting the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda**. West Hartford: Kumarian Press.
- Valadez, Jorge. (2001). **Deliberative Democracy, Political Legitimacy and Self Determination in Multicultural Societies**. Boulder: Westview.

สัมภาษณ์

- ตระกูล มีชัย. สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2560.
- นนทวัฒน์ บรมานันท์. สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2560.
- เมฆินทร์ เมฆาวีกุล. สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2559.